SULTAN III. MURAD DÖNEMİ VE BURSA

Editör:
Prof. Dr. Ersin Gülsoy

Yayın Kurulu:
Prof. Dr. Özer Ergenç
Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu
Prof. Dr. Mehmet Kalpaklı

Gaye Kitabevi
BURSA 2021

BURSA
OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI
Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa
Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63
www.osmangazi-bld.gov.tr

Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa

Yayın Kurulu:
Prof. Dr. Özer Ergenç
Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu
Prof. Dr. Mehmet Kalpaklı

Proje Koordinatörü: Gülşah Cebelli Öncel
Osmangazi Belediyesi Kültür İşleri Müdürü
Organizasyon Sorumlusu: Berkant Yılmaz
Osmangazi Belediyesi Kültür İşleri Müdürlüğü

ISBN 978-975-2406-31-5
2. Basım: Mayıs 2021

Kapak Resmi:
Sultan III. Murad'ın minyatürü (Lokmân bin Hüseyin el-Urmevî,
Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l-Osmâniyye, AETrh 1216)
Kapak minyatürünü temin eden Melek Gençboyacı Hanımefendiye teşekkür ederiz.

Kapak / İç Düzen:
Gaye Kitabevi

Baskı:
Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No: 9/Z Beylikdüzü – İstanbul
Tel: 212 875 48 86
Sertifika No: 34011

Manisa Sarayından Saray-ı Hümayun'a III. Murad'ın Şehzâdelik Yıllarına Dair

Feridun M. Emecen*

Giriş

On ikinci Osmanlı padişahı olarak 1574'te tahta geçen III. Murad'ın 1595'e kadar süren on dokuz yıllık saltanatı, klasik Osmanlı müelliflerince hayli eleştirilen bir dönemi oluşturur ve ileriki asırlarda giderek daha gözle görülür hale gelen Osmanlı Devleti'nin çözülmesinin başlangıcı olarak telakki edilir. Osmanlı tarihine olan bakışların artık giderek farklılaştığı, bunalım ve kriz dönemlerinin gerçek mahiyeti hakkında daha makul açıklamaların getirildiği günümüzde, bu eski yerleşmiş görüş en azından akademik camiada etkisini tamamen yitirmiş durumdadır. Bununla beraber III. Murad, gerek yetiştiği taşrada ve gerekse saltanatı zamanında Osmanlı sultanlarının adeta vazgeçilmez bir vasfı olarak daima öne çıkarılan "savaşçı" niteliğini hiç göstermemiş bir hükümdar gibi tanınır. Gerçekte bilfiil sefere çıkmayan ancak şehzâdelik döneminde orduda bulunan, muhafaza görevi icra eden, hatta kardeşiyle çatışan babasından bu yönüyle daha farklı bir kişiliği haiz olmuş görünür. Bir ölçüde savaş tecrübesini doğrudan yaşamamış ilk hükümdar olarak tarihteki yerini almıştır denilebilir. Döneminin bir tarihçisi biraz da bu haline işaretle onu "Eğerçi ki merhûm bizzât sefer etmek ve sa'âdet-i cülûs içün Manisa'dan İstanbul'a gelmesinden gayrı bir yere gitmek müddet-i ömründe vuku bulmadı." diyerek tanımlamayı tercih eder[1] ve sonradan ortaya çıkacak III. Murad imajı için yaygın bir mutabakatın oluşmasına zemin hazırlar.

Bununla birlikte III. Murad'ı kendisinden önce ve sonra gelenler

* Prof, Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

1 Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, haz. A.Çavuşoğlu, Ankara 2019, s. 951.

içinde farklı kılan birçok özelliği olduğu da açıktır. O hükümdarlığı, dünyevi ve manevi hilafet algısıyla şahsında bütünleştiren veya kendisini öyle gören, tasavvuf derecelerini kat eden büyük bir veli mertebesine ulaşmış bir şahsiyet olarak kaynaklara silik de olsa yansıyan başka bir dünyanın adamıdır. Onun bu vasfını en iyi şekilde daha saltanatının başından itibaren dünyevilikle de iç içe geçmiş ilham ve rüyalarını ihtiva eden tezkireleri vasıtasıyla anlamlandırabiliyoruz. Bu manada söz konusu "hassasını" oluşturan dönem için şehzâdelik yıllarına bakmanın ve nasıl bir dünyası ve "iç yolculuğu" olduğunu anlamanın gerekli olduğuna şüphe bulunmaz. Bundan dolayı burada mümkün olduğunca ve kaynaklar elverdiğince saltanat makamına geçinceye kadarki şehzâdelik yılları üzerinde ne gibi tespitlerin yapılabileceği sorusu üzerinde durulacaktır.

Doğumu ve Çocukluk Devresi

Şehzâde Murad bilindiği üzere babası II. Selim'in Saruhan sancakbeyi sıfatıyla Manisa'da bulunduğu dönemde 4 Temmuz 1546'da dünyaya gelmişti. Kayıtlara nazaran yaz ayları vesilesiyle Manisa'nın sıcağından kurtulmak üzere o sırada Bozdağ yaylasında bulunulurken doğdu. Annesi Nurbanu Sultan'ın Paros adasının idarecisi Venier'in kızı olduğu ve Barbaros Hayreddin Paşa'nın Adalar seferi sırasında esir alınıp saraya sunulduğu belirtilirse de başka bir rivayet, onun Korfulu bir aileye mensup bulunduğu ve adının da Kale Kartanou olduğu yönündedir[2]. Babasının şehzâdeliği döneminde esaslı bir tamir geçirdiği anlaşılan Manisa sarayında geçen çocukluk yılları hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Bazı yabancı kaynaklarda sağlıksız bir çocuk olduğu, hidropizi hastalığından mustarip bulunduğu belirtilirse de bunun saltanatı sırasında onu gören seyyahların duyduğu dedikodulara dayanması kuvvetle muhtemel görünür. Ancak onun sar'a nöbetleri geçirdiği batılı gözlemciler kadar dönemin Osmanlı kaynaklarına da yansımıştır[3].

---

[2] B. Arbel, "Nûr Bânû (c.1530-1583): Venedikli Bir Sultan?" trc. Betül Argıt, Belleten, sy.266 (2009),s. 201-219, s. 241-259; İ. Şahin, "Nurbânû Sultan", DİA, s. 250; A. Akyıldız, *Harem'in Padişahı Valide Sultan, Harem'de Hayat ve Teşkilat,* İstanbul 2017, s. 279-285.

[3] Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 951: ".. ba'zıları kavlince sar'a mübtelâ idi…". Âlî bunu pek inandırıcı bulmamış görünmekle birlikte 1578-1581 yılları arasında İstanbul'da bulunan Salomon Schweiger de onun bu hastalığından söz eder: *Sultanlar Kentine Yolculuk, 1578-1581*, trc. S. Türkis Noyan, İstanbul 2004, s. 160.

Bunun doğumu veya daha sonra vuku bulan bir beyin hasarı sonucu oluştuğu ve ergenlik dönemine doğru görülmeye başlandığı söylenebilir.

Yetiştirilmesi hakkında yine bir bilgi bulunmamaktaysa da Manisa sarayının bir kültür muhiti oluşturduğu, pek çok âlim ve şairin şehzâdenin sarayında toplandığı düşünülecek olursa iyi sayılabilecek bir eğitim gördüğü tahmin edilebilir. Adı bilinen hocası İbrahim Efendi'dir. Birgili olan bu zat iyi ve derin bir âlim olarak tanıtılır ve Şehzâde Selim'in lalası Ataullah Efendi'nin dairesine mensupken onun teklifiyle Şehzâde Murad'ın muallimliğine getirilmiştir[4]. Şehzâde Murad'ın dini ilimleri ondan tahsil ettiğine, Arapça ve Farsça öğrendiğine şüphe bulunmaz. Edebi gücünün de aldığı eğitimin rolüyle yüksek olduğu açıktır. Özellikle Şeyh Şüca'ya yolladığı tezkirelerdeki ifade gücü yanında çeşitli ayetlere, hadislere atıflar yapmış olması, şiir diliyle de bazı noktaları anlatmaya çalışması eğitiminin derinliği hakkında bir fikir verir[5].

İlk İdarecilikleri: Aydın ve Akşehir Sancakbeyliği

Şehzâde Murad'ın on yaşına girdiğinde diğer şehzâde çocukları gibi kendisine merkezden bir sancak tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı uygulamasına göre böyle bir görev için ergenlik çağına adım atmış olma halinin zuhur etmesi gerekmekteydi. Nitekim 1557 Nisanında Manisa sarayında 20 gün süren muhteşem şenliklerle sünnet töreni icra edildiğinde[6], Eylül 1556'dan beri Manisa'ya komşu Aydın-ili sancak beyi sıfatını haiz bulunmaktaydı. Burası kendisine 300.000 akçalık haslar tahsisiyle verilmişti[7]. Lala olarak Şehzâde Selim'in defterdarlığı hizmetindeki Hüsam Bey tayin, ayrıca

---

4 Nev'izâde Atâyî, *Hadaikü'l-Hakaik fî Tekmîleti'ş-Şekaik*, haz. S. Donuk, ed. D. Örs, İstanbul 2017, I, 631. İbrahim Efendi vefatına kadar uzun süre Şehzâdenin muallimliğini yapmıştır. Ancak ne zaman atandığı konusunda açık bir bilgi yoktur.

5 Bu sayıları bini geçen kısa notları için bk. *Kitâbü'l-Menâmât: Sultan III. Murad'ın Rüya Mektubları*, haz. Ö. Felek, İstanbul 2014.

6 "Sene 964 Cemaziyelâhırının evâsıtında sa'âdetlü Sultan Selim tâle bekahu hazretleri nihâl-i bağ-ı cennet Sultan Murad Efendi hazretlerin sünnet etmek için yirmi gün düğün eyleyüp arus-ı mübârek olup cem'iyyet-i uzmâ ve dernek-i şehir oldu" ("Manisa'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicilindeki Osmanlı Tarihi", haz. Zeki Arıkan, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. 10, İstanbul 1990, s.129).

7 Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (=BA), Mühimme Defteri (=*MD*), nr. II, s.155, hüküm: 1433. Lokman,

maiyetine de ağalarıyla bölük halkı tahsis edilmişti[8].

Anlaşılacağı üzere sancağa tayin tarihi sünnet töreninden yedi ay kadar öncesine tesadüf ediyordu. Bu durum kendisinin görev yerine gitmediğini ve bu süre boyunca Manisa sarayında kaldığını gösterir. Muhtemelen bundan sonra da annesiyle beraber Manisa sarayında oturmayı sürdürmüştür. Bunda babasının siyasi rekabet içindeki âkıbeti belirsiz konumu rol oynamışa benzemektedir. Babası Selim'in önce büyük şehzâde Mustafa meselesi, ardından da diğer kardeşi Bayezid ile olan saltanat rekabeti, Manisa sarayında kalmakta olan Murad için heyecanlı ve sıkıntılı günleri teşkil etmiştir. Bu sebeple sancağına bizzat gitme fırsatını pek bulamadığı söylenebilir. Zira iyice kızışan rekabetin bir sonucu olarak Şehzâde Selim Konya'ya, Şehzâde Bayezid ise Amasya'ya tayin edilirken her ikisinin de büyük oğulları olarak Murad'a Akşehir, Şehzâde Bayezid oğlu Şehzâde Orhan'a ise Çorum verilmişti[9]. Bunun üzerine Murad, 12 yaşında iken babasıyla birlikte 1558'de Konya'ya gitti.

Bu durum onun babasının ve annesinin yanında daimi olarak kalmayı sürdürdüğünü gösterir. Annesinin bu açıdan üzerinde çok etkisi olduğunu düşünmemek için bir sebep yoktur. Konya'da iken babasının amcası Bayezid ile olan çarpışmasına da bizzat şahit olmuştu (29 Mayıs 1559). Babası Konya ovasında savaşırken kendisi Konya kalesi muhafızı olarak şehrin emniyetini sağlamakla görevlendirilmişti[10]. Sancağının askerleri ise lalası Hüsrev Bey'in emrinde babasının birlikleri içinde yerlerini almıştı[11]. Dönemin tarihçilerine göre Şehzâde Murad, Konya kalesi surları üzerinde babası ile amcası arasındaki savaşı bizzat seyretmişti[12]. Bundan başka herhangi bir savaş ve çarpışmaya şahit olmayacaktı.

Konya savaşı Şehzâde Bayezid olayını hemen sona erdirmedi, Şehzâde Selim babası Sultan Süleyman'ın desteğini teminle Bayezid'i takip edip ondan gelebilecek karşı tehlikelere karşı tedbirler almaya çalışırken Konya'daki Murad dedesi tarafından İstanbul'a

---

8 Lokman, *Zübdetü't-tevârih (Tomar)*, Türk ve İslam Eserleri Müzesi Ktb., nr. 1973, 73b.

9 Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, 74a; Solakzâde, *Tarih*, İstanbul 1298, s. 546; Ş. Turan, *Kanuni'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961, s. 51.

10 Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 945.

11 Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, 74b.

12 *Mehmed b. Mehmed Er-Rumi (Edirneli)'nin Nuhbetü't-tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târih-i Âl-i Osman'ı*, haz. A. Sağırlı, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, *Tarih-i Âl-i Osman* kısmı, s. 7.

çağrıldı[13]. Bunun sebebi tam olarak bilinmemektedir. Ama muhtemelen herhangi bir aksilik durumunda geride kalan meşru saltanat varisi olarak Murad'ın koruma altına alınma mecburiyeti ortaya çıkmıştı. Bir ihtimal Şehzâde Selim'in de bu şekilde kontrolü temin edilmiş oluyordu. Bütün bunların dışında Sultan Süleyman'ın sonucu hakkında endişe duyduğu mücadelelerde kendince bir nevi tedbir olarak veraseti sağlama almak için şahsen böyle bir yolu tercih ettiği de düşünülebilir. Şehzâde Bayezid ve oğulları devre dışı olduğuna göre geride Şehzâde Selim ve çocukları kalmıştı, o sırada erkek çocuk olarak yalnızca Şehzâde Murad bulunuyordu. Bundan dolayı Şehzâde Murad'ın İstanbul'da tutulması, hanedanın geleceği açısından önemli görülmüş olmalıdır. Çünkü Şehzâde Bayezid ve oğullarının İran'a Şah Tahmasb'a sığınmaları, yeni bir taht krizinin tetikleyicisi olabilirdi. Şah Tahmasb'ın Anadolu'ya yönelik niyetleri için onu elinde sağlam bir koz halinde tutacağından ve Şehzâde Bayezid üzerinden sarsıcı propagandalar yapacağından endişe ediliyordu. Nitekim tarihî tecrübe, Osmanlı tahtı için alternatif bir hanedan mensubunun rakip bir devletin elinde bulunmasının getireceği meselelerin ne gibi tehdit ve tehlikelere yol açacağını açık bir şekilde göstermişti[14].

Şehzâde Murad bir daha Konya'ya dönmedi, muhtemelen babasıyla da bu süre zarfında görüşemedi. Annesi Nurbanu'nun bu sırada onun yanında olup olmadığı kestirilememektedir. Onun oğluyla birlikte İstanbul'a mı gittiği yoksa Konya'da mı kaldığı hakkında bilgi yoktur. Şehzâde Selim ise 4 Aralık 1559'da Konya'ya dönmüş bulunuyordu. Durumun kritik olması sebebiyle bir süre burada bekledikten sonra ortalığın yatışması üzerine 1562'de Kütahya'ya

---

[13] Âlî bu hususta şöyle diyor: "Ba'dehu Sultan Süleyman Han ru'yet-i dîdârlarını murâd edinmeğin pây-ı taht-ı aliyye-i mahmiyye-i Konstantiniyye'ye geldiler. Niçe günler cedd-i mâcidleri ziyâreti ile müstes'ad olup günâgün in'am ve ihsânlara müstağrak oldular. Anlar dahi bağ-ı cânında neşv ü nemâ bulan nihâl-i berumendin meyve-i devleti ve nev-bâve-i sa'âdeti ru'yetinde kemâ-yelîk teşerrüf ü telezzüz buldular": *Künhü'l-ahbâr*, s. 945.

[14] Taht krizleri, özellikle vakt-i zamanında Bizans'ın elinde rehin tutulan şehzâdeler, Fetret devrinin karışıklıklarında gerek Timur'un elinde bulunan gerekse Bizans'ın koz olarak kullandığı hanedan mensuplarının yol açtığı büyük zorluklar, Cem Sultan olayı, Şehzâde Korkut'un ve Şehzâde Ahmed'in oğullarından bazılarının Safevilere bazılarının Memlüklere sığınmasının meydana getirdiği siyasi problemler vs. gibi örnekler söz konusu tecrübenin mahiyeti ve hanedanın bu anlamdaki hassasiyeti açısından ilk anda hatıra gelebilecek örnekler olarak hatırlanabilir.

nakledilerek İstanbul'a daha yakın bir sancağa gelmişti. Murad ise hâlâ İstanbul'da idi, buraya hangi tarihte geldiği tam olarak bilinmemekle beraber, yaklaşık iki buçuk yıldır sarayda bulunduğu tahmin edilebilir. Bu müddet zarfında sarayı yakından tanıma fırsatı da bulmuş olmalıdır. Zira o sıralarda 13-14 yaşlarında artık etrafında olup bitenleri anlayacak olgunluğa erişmiş durumdaydı. Büyük ihtimalle saraydaki hiziplerin, güç odaklarının mahiyetinin de farkına varmıştı. Bununla beraber İstanbul'da kaldığı dönemde neler yaptığı, konusunda hiçbir bilgiye ulaşılamamaktadır.

Babası Şehzâde Selim Kütahya'ya tayin edilirken o da aynı tarihlerde artık kendisiyle birlikte taht sancağı haline gelecek olan Saruhan sancakbeyliği ile Manisa'ya yollandı. Bu tayinin tarihi 28 Mart 1562'dir[15]. Bu defaki has gelirleri ise 3,5 milyon akçeyi buluyordu. Bu kadar büyük gelir, sadece Saruhan sancağı değil çevre sancaklardan yapılan ek gelir kalemleriyle de desteklenecekti. Ancak bu rakamın gerçekte 1.6 milyon akçe olduğu ve sonra Kütahya'da bulunan babası Selim'in arzıyla 400.000 akçe terakki eklendiği, böylece has miktarının 2 milyon akçeye ulaştığı tespit edilmektedir[16]. İstanbul'dan Manisa'ya hareket ederken kendisine tahsis olunmuş hizmetliler, saray görevlileri ile birlikte törenle ayrılmış bulunması mümkündür. Sancağa merkezden gönderilen şehzâdeler genellikle kalabalık sayılabilecek maiyetleriyle anneleri ve ona hizmet eden harem halkı olduğu halde yola çıkarılırlardı[17]. Aynı durumun Murad için bu şekilde olduğu, özel durumu sebebiyle pek mümkün görünmez. Yine de yanında mütevazı sayılabilecek bir hizmetli gurubunun ona eşlik ettiği söylenebilir[18]. Fakat annesinin Manisa'ya gitmediği anlaşılmaktadır. Zira II. Selim'in vefatı sırasında Nurbanu Sultan sarayda idi ve II. Selim'in cesedinin buzlukta

---

[15] BA, Maliye Defterleri (=*MAD*), nr. 563, s. 69 (22 Receb 969 tarihli kayıt).

[16] BA, *MAD*, nr. 563, s. 69'daki kayıtta divanı rakamla yazılan 3.5 milyon rakamı ya hatalı ya da defterin tanzim edildiği daha geç tarihli bir rakama dayanmış olmalıdır. Şehzâde Selim'e arzı üzerine yollanan 4 Receb 972/5 Şubat 1565 tarihli hükümde bu rakamın ek tahsisatla 2 milyon akçe olduğu sarahatle belirtilir (BA, *MD*, nr. VI, s. 326, hüküm:687). 1574'de bu rakama 250.000 akça daha eklenecektir (BA, *MD*, nr. XXV, s. 41, hüküm: 406). Ayrıca bunlar için bk. F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 35.

[17] F.M. Emecen, "Osmanlı Şehzâdeleri ve Taşra İdaresi", *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*, İstanbul 2018, s. 70-74.

[18] Nitekim Lokman da fazla ayrıntıya girmeksizin onun Manisa'ya törenle uğurlandığını yazar (*Zübdetü't-tevârih,* 76a).

korunması emrini vermişti[19].

Şehzâde Murad'ın saltanat makamına geldikten sonra sancakta kendisine bağlı olan adamlarının isimlerini ihtiva eden defterdeki bir kayıt, Konya'dan İstanbul'a ve oradan Manisa'ya gidişi sırasında yanında bulunan görevliler hakkında yeterince açıklayıcıdır. Buna göre Atlı sipahi ocağından olup onunla birlikte Manisa'ya gitmiş olan sipahi oğlanı sayısı 41 olarak belirtilmiştir[20]. Tabii ki bunlar Manisa'da kaldığı 12 yıl boyunca yanında bulunanları işaret etmektedir. Bu sayının başlangıçta daha fazla olduğu kolayca tahmin edilebilir.

Cülustan Evvel: Manisa Yılları ve Muhiti

Şehzâde Murad böylece doğduğu çocukluğunu geçirdiği bu şehre, kısa bir kesintinin ardından şimdi delikanlı olarak yeniden dönmüş oluyordu. Artık 16 yaşındaydı ve bir aile kuracak durumdaydı. Nitekim bir yabancı kaynakta muhtemelen Manisa'ya giderken kendisine annesi tarafından bir cariye armağan edildiği, bunun da Boğdan voyvodası Petro'nun kızı olduğu belirtilir[21]. Aynı kaynakta bir başka yerde hasekisinin Manisa'da iken Ferhad Paşa tarafından kendisine armağan edilen Bosna asıllı bir cariye olduğu bilgisi vardır[22]. Bu bilgilerin doğruluğu şüpheli olmakla birlikte, kesin olan husus Şehzâde Murad'ın gideceği yeni görev yerinde artık bir hareminin oluştuğudur.

Şehzâde Murad vaktiyle babası tarafından esaslı bir tamir geçiren ve büyütülen Manisa sarayını muhtemelen çok iyi biliyordu[23].

---

[19] Selanikî, şöyle yazar: ".. saray-ı pür-safâ-i âhırete gitti, kimesne bu sırra âgâh olmayup vâlide-i sa'âdet-penâh-ı Sultan Murad Han re'yiyle buzlukta mübârek cesedi hıfz olundu… (*Tarih-i Selanikî*, haz. M. İpşirli, Ankara 1999, I, 98.

[20] BA, *MAD*, nr. 1324. Bu defterdeki verilerin kısa değerlendirmeleri için bk. M. Kunt, "Devlet, Padişah Kapısı ve Şehzâde Kapıları", *Osmanlı*, VI, Ankara 1999, 38-39; F.M. Emecen, "Osmanlı Şehzâdeleri", s. 73-75.

[21] S. Gerlach, *Türkiye Günlüğü:1573-1576,* trc. T. Noyan, ed. K. Beydilli, İstanbul 2007, I, 165.

[22] S. Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, II, 637. Safiye'nin Arnavut asıllı olduğu bilgisi Venedik kaynakları muvacehesinde daha kesin atıflar almaktadır: bk. A. Akyıldız, "Safiye Sultan", *DİA,* XXXV, 472-473.

[23] Selim zamanında Manisa sarayının durumu ve geçirdiği tamirler için bk. F. M. Emecen, "Osmanlı Taşrasında Saray Bürokrasisi: Şehzâde Selim'in Kazayâ Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVI (2015), s. 223-224.

Manisa'da geçireceği yıllar onu bir veliahd olarak saltanata hazırlama açısından kritik önemi haiz bulunuyordu. Bu bakımdan burada kendisine iyi bir eğitim verilmesi ve idari tecrübe kazanmış olarak dönmesi bekleniyordu. Şehzâdelerin bu anlamda yetişmesinde lalaların önemli rolü vardı. Murad daha önceki Aydın-ili ve Akşehir sancaklarına tayin edildiğinde lalaları olmuştu. Bu defa yine Manisa'da da kendisine idari ve askeri anlamda tecrübeli, sancakbeyi konumunda bulunmuş beyler lala olarak atanacaktı. Bunlar Cafer Bey ile Ferruh Bey idi ve birbirinin yerlerine lalalığa getirileceklerdi.

Kayıtlardan anlaşıldığına göre Manisa'ya geldikten hemen sonra kendisine vaktiyle babası Selim'in Miralemliği görevinde, sonra Saruhan sancağı Alaybeyliğinde[24] ve en son Beyşehir sancakbeyliğinde bulunmuş Cafer Bey lala olarak tayin edilmişti (Kasım 1562)[25]. Bir süre sonra 29 Şevval 975 (26 Nisan 1568) tarihinde yerine Karlıili sancağı beyi Ferruh Bey atanmıştı. Ferruh Bey'in Aydın-ili sancağına nakli üzerine de 3 Zilkade 979 (8 Mart 1572) tarihinde Cafer Bey lalalığa getirilmişti[26]. Cafer Bey, ikinci defa lalalığa getirilene kadar sırasıyla Ankara, Aydın ve Hüdavendigar

---

[24] Miralem iken Ağustos 1554'te Saruhan alaybeyi olmuştu (BA, *MD*, nr. I, s. 7, hüküm: 25). Bazı kayıtlarda Selanik sancakbeyi iken 3 Cemaziyelevvel 963/15 Mart 1556'da İzvornik sancağına atanan Lala Cafer Bey (BA, *MD*, nr. II, s. 38, hüküm: 339) ile aynı şahıs olup olmadığı konusu meşkukdur. Gelibolulu Mustafa Âlî Cafer Bey'in aynı zamanda Selim'in de şehzâdeliği sırasında Hama sancakbeyi iken lalası olduğunu belirtmiştir ki (*Künhü'l-ahbâr*, s. 924) bunun 1556 tarihinde adı geçen Cafer Bey olduğuna şüphe yoktur. Bir belgeye göre bu Cafer Bey, tanınmış bir aile olan Sultan/Kızıl Ahmetlü'lere mensuptu ve Selim'in Konya'ya ilk tayini sırasında (1542-1543) onun lalası olmuş, oğlu Mustafa Bey'e de müteferrikalık ve sonra Anadolu Timar kethüdalığı, ardından da Midilli sancağı tevcih olunmuştu: F.M. Emecen-İ. Şahin, "Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I", *Belgeler*, XIX/23, Ankara 1998, s. 59).

[25] Tayin tarihi 24 Rebiülevvel 970/21 Kasım 1562 olup kendisine has tahsisi yapılmıştır: BA, *MAD*, nr. 563, s. 116. Kasım 1567'de Cafer Bey Murad'ın lalası olarak görülür: BA, *MD*, nr. VII, s. 171, hüküm: 453.

[26] BA, *MAD*, nr. 563, s. 116. Ocak 1573 tarihli kayıtta Şehzâde Murad eski lalası olup Aydın-ili sancağı beyi olan Ferruh Bey için 40.000 akçe terakki talep etmişti (BA, Kepeci, Ruus, nr. 225, s. 170). Bu Ferruh Bey'in Amasya'da bulunan Şehzâde Mustafa'nın defterdarı Ferruh Bey (bk. F.M. Emecen-İ. Şahin, "Sancak Tevcih Defteri", *Belgeler*, XIX/23, s. 77) olup olmadığı konusu açık olmamakla birlikte böyle bir ihtimalin kuvvetli olduğu söylenebilir.

sancaklarında sancakbeyi olarak görev yapacaktı[27].

Hayli tecrübeli bir idareci olduğu anlaşılan Cafer Bey, Şehzâde Murad'ın padişah olmasına kadar lalalık hizmetinde kalmayı sürdürecek, hatta onunla birlikte İstanbul'a gidecek, burada ilk icraatlar sırasında önemli rol oynayacak[28], bir süre sonra Şam beylerbeyliğine getirilecek ve o vazifede iken vefatı vuku bulacaktı[29]. Onun şehzâdeliği döneminde Murad üzerinde büyük etkisi olduğu anlaşılmaktadır[30]. Öyle ki bu döneme ait merkeze yollanan arzlarda idari işlerin hallinde lalaların öne çıktığı, bu açıdan Cafer Bey'in Şehzâde divanında önemli rol oynadığı açıktır. Bir ölçüde işlerin çoğunun onun eliyle halledildiği söylenebilir. Mali işlerde ise yine defterdarı durumundaki Üveys Bey'in (Kara Üveys Çelebi/ Üveys Paşa) ön planda olduğu anlaşılır. Şehzâde Murad'ın Üveys Bey'e çok güvendiği, hazinesini de ona emanet ettiğine şüphe bulunmaz. Onun hizmetinden çok memnun olduğu için haslarının artırıldığına dair kayıtlar mevcuttur[31]. O kadar ki tahta çıkmak için İstanbul'a geldiğinde bütün geride kalan mallarını ve saray halkını payitahta getirme işini Üveys Bey'e bırakacaktı[32]. Hatta onu yanında tutarak bilahıre önemli görevler verecekti. Nitekim Üveys Bey'in merkezde mali işlerin teftişiyle görevlendirildiği bilinmektedir. Hatta onun Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'ya karşı oluşan Manisa cephesinin saç ayağından birini oluşturduğu anlaşılır. Dönemin tarihçilerinden Âlî, yeni sultanın Manisa kadrosu içinde hocası, şeyhi ve defterdarına atıfta bulunur, bir yerde lalasını da işin içine katar[33]. Bu

---

[27] Cafer Bey ismen tayin olunduğu Ankara sancağına gitmemiş, bir ay kadar sonra görev yeri Aydın sancağına çevrilmişti (20 Safer 976/14 Ağustos 1568:BA, *MAD*, nr. 563, s. 69). Oradan 7 Rebiülahır 977/19 Eylül 1569'da Hüdavendigar sancağı beyi oldu (BA, *MAD*, nr. 563, s. 71).

[28] Selaniki, *Tarih*, haz. M. İpşirli, Ankara 1999, I, 100, 105.

[29] Şam Beylerbeyisi iken vefat eden Cafer Paşa'nın Manisa'daki mallarının satılıp vereselerine dağıtılması hakkında 20 Receb 985/3 Ekim 1577 tarihli hüküm: BA, *MD*, XXXI, s. 328, hüküm: 729.

[30] Şehzâde Murad'ın 50.000 akçe terakki talebi: BA, *MD*, nr. XXV, s. 297, hüküm: 2736 (8 Receb 982/24 Ekim 1574).

[31] BA, *MAD*, nr. 563, s.116. Üveys Bey'in 101.845 akça haslarla defterdarlığı tasdik olunmuştu: 15 Muharrem 980/28 Mayıs 1572.

[32] F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 36'da Üveys Bey'e gönderilen çeşitli hükümlere dair kayıtlara yer verilmiştir. Üveys Bey hakkında ayrıca bk. T. Gökbilgin, "Kara Üveys Paşa'nın Budin Beylerbeyliği, 1578-1580", *Tarih Dergisi*, sy. 3-4, İstanbul 1952, s. 17-34.

[33] *Künhü'l-ahbâr*, s. 960-961: "câlis-i taht-ı saltanat olduğu gibi gâh hoca-i

isimler Manisa'da iken hocası İbrahim Efendi'nin vefatı üzerine 1573 Mayısında hocalığına atanan Hoca Sâdeddin Efendi[34], Şeyh Şüca, Lala Cafer Bey ve defterdar Üveys Çelebi'dir. Hoca Sâdeddin Efendi'nin bu görevi talebesinin padişah oluşu sebebiyle ancak sekiz ay kadar sürmüş, bu süre zarfında Murad üzerinde mesela Şeyh Şüca kadar nüfuz sahibi olamamış gözükmektedir. Fakat muallimliğini yaptığı şehzâdenin padişah oluşuyla kendisinin nâmı artmış, hâce-i sultanî unvanıyla anılmaya başlanmıştır. Onun da İstanbul'da padişahın yakın çevresindeki Manisa ekibinin bir parçası olduğuna şüphe yoktur.

İdari kademede şehzâdelik yıllarında Cafer Bey ve Üveys Çelebi dışında başka çevrelerle de teması olan Şehzâde Murad, ilginç şahsiyetlerden oluşan bir muhit edinmiş gözükmektedir. Bu meyanda özellikle yine üzerinde hayli etkili olan Raziye Kadın'a özel bir yer açmak gerekir. Murad'ın sohbet etmekten hoşlandığı Raziye Kalfa muhtemelen haremde Murad'a sunulan cariyeleri seçmiş, özel işlerini halletmiş görünür. Daha şehzâdelik döneminde yaşadığı, zamanla daha da artacak olan bir takım psikolojik sıkıntılarının devasını onda aramış olması pekala mümkündür. Üzerinde çok büyük tesiri olacak Şeyh Şüca ile tanışmasını da Raziye Kalfa'ya borçludur.

Söz konusu ilişki ağlarının mahiyetini dönemin tarihçilerinden olup bir ara Manisa'da Bozdağ yaylasında Murad'ın yanında kalan Gelibolulu Mustafa Âlî şöyle açıklar: "Murad rüyasında büyük ve uzun kâgir bir merdiven görmüş ve merdivenden çıkarak yirmi-otuz kubbeli bir yere ulaşmış, oradan etrafı seyre dalmış. O sırada hatırına oğulları Mehmed ile Mahmud gelmiş. Hemen etrafına bakınıp onları aramış, fakat göremeyince telaşlanıp, aşağı doğru dört adım atmış ve o anda da uykudan uyanmış. Rüyasını anlattığı Raziye Kalfa bunu yorumlaması için Şeyh Şüca'ya yazmış, O da bu rüyayı

büzürgvâra gâh şeyhi namındaki tabla-hora, alel-husûs defterdar-ı mukarrebi anılan Üveys Çelebi nâm müdebbir ü hilekâra ulaşdı…". Âlî, Sokollu hakkındaki teftişte Lala Cafer ve Üveys'in çabalarının netice vermediğini de ekler.

[34] Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, 85b. O sıralarda İstanbul'da bulunan S. Gerlach, Murad'ın hocasıyla ilgili ilginç bir hikaye anlatır. Ona göre iki sene kadar önce (1572) Selim, çok sevdiği ve değer verdiği oğlu Murad'ın hocasını, hıristiyanlığa ilgi duyduğu ve bu fikrinden de vazgeçmediği için öldürtmek zorunda kalmıştı (*Türkiye Günlüğü,* I, 141). Ancak bu kulaktan dolma bilgi doğru olmayıp muhtemelen Molla Kabız olayıyla alakalı yıllar öncesine dayanan rivayetlerin o dönemde dahi ortalıkta dolaşımıyla bağlantılı olmalıdır.

tabir ederek, merdiven kadar payesinin yükseleceğini. Kubbelerin çeşitli büyük memleketleri gösterdiğini, dört ayak atmışken uyanmasının ise dört günden sonra kendisine saltanat müjdesinin geleceğine delalet ettiğini yazıp Raziye Kalfa'ya yollamış. Sonra bu tabir doğru çıkmış, bir aya varmadan saltanat müjdesi ulaşmış ve Şeyh Şüca padişahın yakın adamları arasına katılmış"[35].

Şüphesiz Şeyh Şüca'nın III. Murad üzerindeki ağır etkisinin nasıl başladığını okuyucusuna bu rüya motifi ile anlatmak isteyen Âlî, aslında Murad'ın bir ölçüde tahayyül âlemini, gerçeklerle rüyaların iç içe geçmiş halini yansıtan ipuçları vermiştir. Âlî Şeyh Şüca'ya karşı ağır tenkitlerde bulunurken, onun padişah nezdindeki itibarını ifade ederek, ikisi arasındaki şeyh/mürşid bağını, ona gönderdiği "şeyhim, efendim, sultanım" hitablı tezkireleriyle belirtmekten geri kalmaz[36]. Bu durumun daha Manisa'da şehzâdelik yıllarında başladığını Murad'ın rüya mektuplarını ihtiva eden *Kitabü'l-Menâmat* adlı eserde de görmek mümkündür. Zira burada açık şekilde Halveti şeyhi Kastamonulu Şaban-ı Veli'nin halifelerinden Şeyh Şüca ile Manisa'da şehzâde iken tanıştıkları belirtilir. Âlî'nin anlattığı gibi gördüğü bir rüyayı tabir ettirmek istediğinde Manisa'da bir köşeye çekilmiş şeyhin bulunduğunu öğrenince adamlarının birini yolladığı, şeyhin yanına giden adamın bunu kendi rüyası gibi anlattığı, şeyhin ise bu rüyanın Şehzâde Murad'a ait olduğunu bildiği, adamın saraya dönerek durumu şehzâdeye haber verdiği, bunun üzerine şeyhe karşı bir muhabbet beslemeye başladığı ifade edilir. Şeyhi merak ederek saraya davet eden Şehzâde Murad, onunla derin sohbetler yapar ve yanında tutmak, ona mürid olmak ister. Şeyh önce "selâtîn irşâdı emr-i sa'bdır" diyerek buna yanaşmaz ama "âlem-i manâda" pîri olan Şeyh Şaban Efendi tarafından gelen: *Oğlum Sultan Murad Han hazretlerini sâir selâtîne kıyas etme, var irşâd eyle* şeklindeki işareti alınca irşada başlar. Hatta daha o dönemden itibaren: *Vâki olan vâkıâtı ve ilhâmâtı ammeten dest-i hatt-ı şerîfleriyle yazup şeyhe irsâl edüp ol veçhile arz-ı hâl*" eder[37].

Öyle anlaşılıyor ki III. Murad Manisa'daki şehzâdeliğinin son yıllarında neredeyse tamamen Şeyh Şüca'ın etkisi altına girmeye başlamış ve onu kendisine mürşit ittihaz edinmiş, o dönemlerden itibaren baş gösteren bir takım ruhi sıkıntılarını Şeyh vasıtasıyla dindirme ve bu şekilde gönlünü ferahlatma yolunu tercih etmiştir.

---

[35] *Künhü'l-ahbâr,* s. 954-955.

[36] *Künhü'l-ahbâr*, s. 954-955.

[37] *Kitâbü'l-Menâmât*, s. 58.

Şeyhe yolladığı bu ilham, rüya tezkirelerinin Manisa yıllarına rastlayanları tam olarak teşhis edilemese de bazılarının şehzâdeliği sırasında yollandığı açık şekilde görülür. Bunlardan en iyi bilineni hiç şüphe yok ki Âlî'nin naklettiği tanışma vesilesi olan rüya motifidir. Ama Murad'ın ilgili tezkiresinde ondan farklı şekilde bu rüyaya kısaca temas edilmiş, bu rüyanın saltanatından üç gün önce görüldüğü belirtilerek kısaca nakledilmiştir. Burada kendisinin yüksek bir merdivende oturduğu, o sırada gelen birinin padişahlık mübarek ola dediği, sonra kardeşlerini getirip karşısına oturttuğu, veziriazamın gelip elini öptüğü, ardından gidip küçük kardeşlerini bir bir boğup helak ettiği şeklinde daha farklı bir kayıt söz konusudur[38].

Kısaca Şehzâde Murad'ın Âlî'nin iddia ettiği gibi şeyhle tanışması saltanatından biraz önce değil muhtemelen daha eskiye dayanmaktadır. Nitekim tezkirelerinden birinde, muhtemelen saltanat makamına geçtiği ilk dönemde dört yıldır kendisiyle teması olduğunu belirtmesi, bu tanışıklığı en az 1570 tarihine kadar çeker[39]. Hatta şeyhiyle olan irtibatında Lala Ferruh Bey konusu da bu tarihin tesbitinde belirleyicidir. Zira Lala Ferruh Bey'in, İstanbul'da vezirazam Sokollu Mehmed Paşa ile irtibat kurması, işe II. Selim'in dahil olması, lalanın muhtemelen şehzâdenin hal ve tavırlarıyla ilgili yolladığı mektubun II. Selim'in eline geçmesi ve bunu oğluna bildirerek lalanın kendisine hainlik yaptığını iletmesi yine bu tezkirelerde Şehzâde Murad ile Şeyh Şüca arasında konu oluşturmuştu[40]. Ferruh Bey'in lalalıktan alınması arifesinde Şeyh Şüca'ın devreye girip şehzâdeden Ferruh Bey için babası II. Selim'den bir beylerbeylik talebinde bulunmasını istemesi bu krizin başlangıcını oluşturmuş gibidir. Murad muhtemelen İstanbul'a lalası için beylerbeyilik isteğini bildirmişse de bu talep babası tarafından reddedilmiş, üstelik lalanın kendi aleyhindeki mektupları Murad'a hatırlatılmıştır. Merkezden gelen emirle Ferruh Bey'in lalalıktan azledilmesi karşısında Şeyh Şüca şehzâdeye kırgınlığını bildirmiş, Murad da bunun sebebini

---

38 *Kitâbü'l-Menâmât,* s. 181.

39 *Kitâbü'l-Menâmât, s. 240.*

40 Murad şeyhine şu tezkireyi gönderdi: "Benim sa'adetüm, Ferruh Lala'ya beylerbeyilik mektubun vermezem. Zira atamın rızâsı yokdur. İkinci budur ki cemi' âlem bizi maskaralığa alır. Amma bu hususa katı aceblerim, yaramayıp bed-nâmlık eden kimseler size dürüst olmak. Bizi istediğiniz bu mudur? Ferruh lala değil midir sizi ocağa yakayım diyen? Benim sa'adetüm, bana incinme gayrı. Maksûdunuz cemi'an başım üzre, amma bunu edemezem. Baba rızasın gözetmek emr-i Hak'dır, buna rızâsı yokdur, benim sa'adetüm"(*Kitâbü'l-Menâmât,* s. 231).

şeyhine açıklayarak şöyle yazmıştır:

> *Benim sa'adetim. Lalanın azl olunduğuna bî-huzûr olmuşsuz. Anın hıyâneti zâhir olmasa kim ana ne der idi? Fe-amma bizim kıymetimiz bilmedi. Bizim kıymetimiz bileydi böyle eylemez idi. Niçe kerre padişah boynun ur demişdir. Biz yine tazarru'lar edip men eyledik. Bizi istemeyeni biz dahi istemek gereksiz. Siz hod bilmezsiz, İslambol'a Mehmed Paşa'ya gönderdiği mektubu pâdişah bize gönderdi ve buyurdu ki ol sana hâyindir, min-ba'd yanında tutmayasın dediler. Rızâmda olasın deyü mektûbda yazmışlar. Muhâlefet edelim mi? Ata rızâsı Tanrı rızasıdır. Benim sa'adetüm hiç kimsenin günahına girmen. Padişah emridir, işte mektubun gönderdim, görün, yine bize gönderün*[41].

Bu kritik konu, Lala Ferruh Bey'in durumu ile yakından ilgili olup onun aslında Şeyh Şüca'ya belki de mürşid/müred bağı içinde yakınlığı bulunduğuna işaret eder. Fakat Ferruh Bey muhtemelen Sokollu Mehmed Paşa'ya ileride taht için veliahd konumunda olan Murad hakkında pek de iyi şeyler yazmamış, durumu öğrenen II. Selim çok sinirlenerek lalayı görevden almıştı. Bununla beraber ağır bir cezaya çarptırılmak yerine yine şeyhin etkisi altındaki Murad'ın çabalarıyla Ferruh Bey'in Aydın ili sancağına nakledilmesini onaylamıştı. Bu tarihsiz olarak belirtilen hadiseler Ferruh Bey'in 1572'de Aydın ili sancağına tayini ile lalalıktan alınması dönemine denk düşer. Muhtemelen Şehzâde Murad tahta çıktıktan sonra Şeyh Şüca eski yakını olan Ferruh Bey için beylerbeyilik istemeyi sürdürecek ve sonunda ona bir beylerbeyilik verdirecektir ki burasının Timişvar eyaleti olduğu anlaşılmaktadır[42]. III. Murad'ın tahta çıktıktan sonra Sokollu ve ekibine tavır almasının bir sebebi de bu şehzâdelik dönemindeki olayla irtibatlı olabilir. Sokollu'nun ileride tahta çıkması muhtemel olan Murad'ın hareketlerini lala vasıtasıyla takip ettirdiği, ona göre bir strateji hazırlığı içinde bulunduğu düşünülebilir.

Şeyh Şüca'ya hitap ettiği tezkirelerinde Şehzâde Murad'ın zaman zaman hastalıklarından yakındığı ve ondan dua istimdadında

---

[41] *Kitâbü'l-Menâmât,* s. 244.

[42] ".. ba'dehu hâtır-ı şerifiniz için Ferruh Lala'ya beylerbeyilik verildi. Hem sizin hem anun hatırı hoş oldu…": *Kitâbü'l-Menâmât*, s. 238. Daha sonraki bir kayıtta şu ifadeler var: ".. Ferruh Paşa Timişvar'ın hazinesin tahsil etmayüp ve zabt bir yüzden idi. Ol sebebden ref' olundu…(*Kitâbü'l-Menâmât,* s. 289). Sonra yine şeyhin talebi karşısında şunu yazacaktır: ".. Ve Ferruh Paşa için buyurmuşsuz, şimdi ana verecek yer yokdur, ma'lûmunuzdur ve vardığı yerde dahi zabta kadir değildir*…"* (*Kitâbü'l-Menâmât,* s. 269).

bulunduğu dikkati çeker. Nitekim tezkirelerinden birinde Manisa'da iken yazın çıktığı Bozdağ yaylasında geçirdiği rahatsızlıktan şeyhe bahsetmişti. Burada Bozdağ yaylasına gittiğinde kabızlık çektiğini, "erbain çekmediğini", "taş yasdunup toprak döşenmediğini", Allah'a yarar bir amel de işlemediğini, buna rağmen melül ve sıkıntılı olduğunu, bu sıkıntılarından dolayı kendisine soğuk davranmasından alınganlık göstermemesini, incinmemesini rica etmişti[43]. Bir diğer tezkiresinde de Bozdağ yaylağında iken rahatsızlandığını, bunun üzerine Manisa'ya dönerken Sart'a geldiğinde durumunun daha da kötüleştiğini, hatta "taun çıkardığını" yani vebaya yakalandığını, fakat bir nesnesinin görünmediğini ve iyileştiğini ifade etmişti[44]. Bu kayıtta vebaya yakalanma meselesinde paralellik kurabileceğimiz ilginç bir kayıt, hocası İbrahim Efendi'nin Bozdağ yaylağında taun hastalığından vefatıdır. İbrahim Efendi 1573 Mayısında taundan vefat ederek Bozdağ yaylağında defnedilmişti[45]. Muhtemelen Şehzâde Murad da kendisinin aynı hastalığa yakalandığını düşünüyordu. Ayrıca şeyh ile sadece tezkireler yoluyla değil yüz yüze görüştüğü açıktır. Manisa'da Bizans döneminden kaldığı anlaşılan Susendıraz'daki sarayda onunla görüşüp halleştiğine dair değinmeler yine bu tezkirelerde yer alır[46].

Şehzâdelik döneminde kurduğu bu bağı saltanatı zamanında da sıkı şekilde sürdürdüğü anlaşılan Murad'ın halet-i ruhiyesinin içine kapanma ve melankoli ile kendisini gösterdiği bilinmektedir. Murad bir tezkiresinde kendisine gelen ilhamların daha 9-10 yaşlarında iken başladığını, o dönemden beri aklına takılan bu ilahi tebliğlerin bir anlamı olduğunu düşündüğü, fakat gerektiği ölçüde durumu çözemediği, zamanla şeyhin devreye girişiyle ve yaptığı açıklamalarıyla kendini bulduğunu da ifade etmektedir[47]. Yukarıda temas edildiği gibi çocukluk halinde rastlanabilen bu gibi bu hayal âleminin, ergenlik ile birlikte sona ereceğine daha da sıklaşması, bir ölçüde hastalığına yol açan travmalarla alakalı olabilir. Murad şehzâdelik yıllarındaki bu ruh halini, saltanat makamında da sürdürecektir.

Bu hadisatın dışında Şehzâde Murad'ın Manisa yılları hayli sâkin geçti, aynı zamanda sarayı sufiler (zikri geçen Şeyh Şüca yanında Pir Hüsameddin Uşşaki de sayılabilir) yanında dönemin

[43] *Kitâbü'l-Menâmât,* s. 183.
[44] *Kitâbü'l-Menâmât,* s. 228.
[45] Atâyî, I, 631.
[46] *Kitâbü'l-Menâmât,* s. 221, 231.
[47] *Kitâbü'l-Menâmât,* s. 230.

önemli şairlerinin de uğrağı haline geldi. Özellikle Bozdağ yaylağındaki Gölcük sarayı önemli bir kültür muhiti durumundaydı. Dönemin meşhur tarihçisi Gelibolulu Mustafa Âlî, şehzâdenin yanına giderek Bozdağ yaylasında iken ona "Bahnâme" türü bir kitap kaleme alarak ithaf etmişti[48]. Ayrıca Manisa'dan ayrılmadan önce de kendi adına bir cami inşaatı başlatmış ve bu cami 1572 yılı sonunda ibadete açılmıştı. Daha sonra cemaate kifayet etmediği gerekçesiyle bu mabet yıktırılıp yeni bir planla genişletilerek tekrar inşa edilecek ve böylece Muradiye Cami ve Külliyesi ortaya çıkacaktı[49].

Şehzâdelik dönemine ait Batı'ya ulaşan ilk haberler Venedikliler vasıtasıyla yayılmıştı. Jacobo Ragozzani, 1571 tarihli raporunda onu belki de bir veliahd olarak Venedik'e dolayısıyla Batı'ya tanıtmıştı. Ona göre Murad o sırada 22 yaşındaydı. Yetenekli ve iyi bir eğitim görmüştü, dinine son derece bağlıydı, babası ve devlet ileri gelenlerince de çok seviliyordu[50]. Bu ilk haberler şüphesiz son derece müspet bir mahiyet taşıyordu. Belki II. Selim oğlu Murad için iyi hisler besliyordu, ama onun iç dünyasında kopan fırtınalardan ancak yakın çevresinin haberi vardı. Yukarıda temas edildiği gibi Sokollu'nun da onun hal ve hareketlerini, durumunu sürekli takip ettirdiğine şüphe bulunmaz.

Manisa'ya geldiğinde babası zamanında genişletilmiş ve elden geçirilmiş şehzâde sarayında kalan Şehzâde Murad'ın burada bir aile kurduğu da anlaşılmaktadır. Hareminde kendisiyle tanıştığı ve uzun süre bağlı kalacağı hasekisi olan Safiye Sultan'dan ilk çocukları dünyaya geldi. Anlaşıldığı kadarıyla ileride tahta çıkacak büyük oğlu Mehmed 1566'da doğmuştu ve o sırada Murad 20 yaşındaydı. Diğer oğlu Mahmud'un ise 19 Rebiülevvel 980 (30 Temmuz 1572)'de dünyaya geldiği anlaşılmaktadır[51]. Ayrıca 26 Aralık 1573'te bir başka oğlu daha doğmuştu. Bu sonuncu şehzâdenin adı verilmemekle birlikte Süleyman adını taşıdığı ileri sürülebilir.

---

[48] Âlî, *Râhatü'n-Nüfus*, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa kısmı, nr. 2014, vr.4a-5a'da ithaf kısmı.

[49] F.M. Emecen, "Manisa Muradiye Cami İnşasına Dair", Tarih Dergisi, s. 177-194.

[50] F.M. Emecen, *İmparatorluk Çağı'nın Osmanlı Sultanları*, II, Ankara 2016, s. 46. S. Gerlach ise tahta cülusu ve Eyüb ziyareti sırasında onu bizzat görmüş, orta boylu, kahverengi sakalı ve şahin gagasına benzeyen burunu olan vücutça iri olmayan biri şeklinde tarif etmiştir (*Türkiye Günlüğü*, I,165).

[51] Filori Defteri, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, D. 34, vr. 12a, 18b. Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, vr. 78b, 83b.

Nitekim Şeyh Şüca'ya yolladığı bir tezkirede Murad, bir şeyhin kehanetini anlatırken oğlunun adını zikreder. Buna göre bu şeyh: "Sultan Murad'ın Süleyman adlı bir oğlu oldukda İstanbul'u kâfir ala" demiş, bunun hikmetini de Murad şeyhinden sormuştu[52]. Bunların dışında Ayşe ve Fatma adlı kızlarının da Manisa'da iken doğduğu bilgisi mevcuttur. Bir rapora göre tahta çıktığında iki oğlu ve iki kızı vardı[53]. Bunların hasekisi Safiye'den olma ihtimali yüksektir. Murad'ın şehzâdeliği sırasında tek eş olarak ona bağlı kaldığı genellikle kabul edilir. Ancak bu durum büyük ihtimalle İstanbul'da iken değişecek ve hanedan siyaseti uyarınca annesinin de desteğiyle iki yıl kadar sonra artık haremine karşı ilgisizliği ortadan kalkacaktır.

Sonuç

III. Murad'ın şehzâdeliği dönemi, kendisinin ilerideki saltanatı için önemli bir tecrübe olmuştur denilebilir. Saltanat makamına geçtiğinde 26 yaşındaydı ve Manisa'daki 12 yıllık idareciliği onu tam anlamıyla şekillendirmişti. Manisa'da kaldığı süre içinde kendini gösterdiği anlaşılan iç dünyasındaki çalkantılar, saltanatı sırasında karşı karşıya kaldığı türlü devlet gaileleri, hizipler, başlangıçta heyecanla hakim olmaya çalıştığı devlet mekanizmasının kontrolünü zamanla elinden kaçırması ve vukubulan sarsıcı iç olaylar sebebiyle artarak devam etti. İstanbul'a geldiğinde hanedanın selameti için beş erkek kardeşinin boğdurulmasının kırılgan yapısı üzerinde hayli olumsuz etkiler yaptığı düşünülebilir. Ruhi bunalımları ve melankolik halleri saltanat makamında iken giderek daha da büyüdü. Hatta bu sebeple Şeyh Şüca'ya yazdığı tezkirelerde saltanatın yükünden şikayetçi olduğuna dair ifadelerine şaşırmamak lazımdır. Manisa'dan gelir gelmez kendisini yoğun bir çekişmenin içinde

---

[52] *Kitâbü'l-Menâmât,* s. 252.

[53] L. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 127. Gerlach, iki oğlu olduğunu, büyüğünün dokuz yaşında bulunduğunu belirtmiştir (*Türkiye Günlüğü*, I, 160). Aslında üç oğlu tesbit edilmekteyse de bunlardan Süleyman'ın akıbeti meçhuldür. Mahmud'un da bir ara çiçek hastalığına tutulduğu anlaşılır. Oğlunun iyileşmesi için şeyhten dua istimdadında bulunur: ".. Ve Sultan Mahmud için buyurmuşsuz, benim ruhum çiçek çıkarmıştır, sa'adetüm bolay ki Allahu te'âlâ inâyet eyleye, duâdan unutman ruhum. Sa'adetüm, sıkça çıkarmıştır.." diyerek hastalığın ağır seyrettiğine işaret eder (*Kitâbü'l-Menâmât,* s. 290). Süleyman muhtemelen 1585'te vefat etti (F.M. Emecen, *İmparatorluk Çağı'nın Osmanlı Sultanları*, II, s. 60). Mahmud ise daha önce 1581'de ölmüştü (F.M. Emecen, *Aynı Eser*, s. 58).

bulduğu için çok bunalacak, Sokollu'ya karşı yanında oluşan hizbe bir süre kulak verecek, bir ara kendi kararlarını azimle öne çıkarmaya çalışacak fakat zaman içerisinde giderek işlerden el ayak çekecek, iç dünyasında kopan fırtınalarla baş başa kalacaktır[54].

Yine III. Murad'ın şehzâde iken yanında bulunan saray halkını ve kendisiyle çalışan idareci zümreyi İstanbul'a getirterek merkezde kendi mutlak gücünü Sokollu Mehmed Paşa'ya karşı öne sürmesi, bilinçli bir tercihin eseri olabilir. Ayrıca bunu ona Âlî'nin de belirttiği gibi şeyhi, lalası, hocası ve musahibesi/kalfası, defterdarı telkin etmiş bulunabilir. Her ne olursa olsun bu konuda kesin bir şey söyleyememekle beraber III. Murad'ın Manisa'dan İstanbul'a taşıdığı ekibin idari kademelerdeki -hatta alışılmadık şekilde kapıkulu ocaklarına dahil olma haliyle birlikte- etkileri müstağni kalınmayacak derecede önemlidir[55]. Sokollu Mehmed Paşa karşıtı hizipler Manisa ekibiyle birlikte hareket ederek şahsi hırslarının rolüyle kendi nüfuzlarını artırmaya çalışacak ve makam yarışına gireceklerdir[56]. III. Murad döneminde malum paradigma olarak "ocağa ecnebi karışması" şeklinde basitçe ifade edilebilecek ve dönemin, hatta sonraki devrin tarihçilerince de sürekli olumsuzluk anlamında vurgu yapılacak hususların[57], taşradan merkeze daha önce görülmedik

---

[54] Bunlar için bk. F.M. Emecen, *İmparatorluk Çağı'nın Osmanlı Sultanları*, II, s. 81-88; ayrıca bk. Z. Aycibin, *Çöküş Edebiyatının Merkezinde Bir Padişah: Manevi Dünyasıyla Sultan III. Murad*, İstanbul 2016, s.31-46.

[55] Belirtilenler dışında Şehzâdenin yanında İstanbul'a gelenler arasında tipik örnek Lala (Tekelü) Mehmed Paşa'dır. Onun Saruhan sancağında zeamet sahibinin oğlu iken Şehzâde Murad'ın sarayında çavuş olduğu, onunla birlikte İstanbul'a gelenler arasında bulunduğu, III. Mehmed'in şehzâde olarak Saruhan sancağına tayini sırasında onun miralemliğiyle tekrar Manisa'ya döndüğü; şehzâdenin lalası olduğu ve kızkardeşiyle evlenerek statüsünü yükselttiği, Mehmed'in tahta çıkışından sonra vezirlik rütbesini haiz olduğu ve oradan veziriazamlık makamına getirildiği az sonra vefatının vuku bulduğu bilinmektedir: Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, s. 1164.

[56] Daha Sokollu'nun veziriazamlığı sırasında 1578 seferi serdarlığı hususunda Sinan Paşa ve Lala Mustafa Paşa kapışması hemen hatıra getirilebilir (Bu durum ve III. Murad'ın tavrı için bk. F.M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları*, II, s.53-57).

[57] Meselenin III. Murad bağlamında tartışılması için bk. Z. Aycibin, *Sultan III. Murad*, s. 115-136; Ayrıca bk. M. Öz, *Kanun-ı Kadîmin Peşinde: Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumları*, İstanbul 2013. Bu genel bakışlar dışında doğrudan şehzâde kapılarından merkeze akseden etkilere dair: M. Kunt, "Devlet, Padişah Kapısı ve Şehzâde Kapıları", *Osmanlı*, IV, 39; a.mlf, "Bir Şehzâde Sancağa Çıkar (Bir Daha Dönmemek Üzere)", *Osmanlı*

raddelerde "taşınması"na karşı içeriden gelen aşırı tepkilerle bağlantılı olduğu hatıra gelebilir. Böyle bir izahatın XVII. asra sarkan kriz dönemlerinin zorlukları karşısında bunların sebebini III. Murad döneminde arayan ıslahat yazarlarının bilgilerinin gerçekte hangi sâiklerle alakalı bulunduğu noktasına yeni bir "genişlik" kazandıracağı aşikârdır.

Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu, der. B. Tezcan-K. Barbir, trc. Z. Yelce, İstanbul 2012, s. 79-90; F.M. Emecen, "Osmanlı Şehzâdeleri ve Taşra İdaresi", s. 74-75.